

ПРІОРИТЕТНІ ОРІЄНТИРИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ФУНКЦІЙ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ГЕНЕЗИСУ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Лич В.М.,
Джегур Г.В.

Предметом статті є теоретико-методологічні і практичні аспекти державного регулювання зайнятості населення. Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні на основі аналізу наукових джерел пріоритетних орієнтирів удосконалення державних функцій регулювання сфери зайнятості населення в умовах генезису ринкових відносин.

Теоретико-методологічну основу дослідження становили загальнонаукові (діалектичний, структурно-функціональний) і спеціальні методи пізнання досліджуваних економічних явищ і процесів.

У статті визначені пріоритетні об'єкти державного регулювання зайнятості населення, вимоги до формування сучасної цілісної системи такого регулювання. На основі аналізу існуючих підходів до сутності державного регулювання сфери зайнятості населення визначені методологічно важливі орієнтири реалізації регулювання функцій держави, які слід досліджувати в двох аспектах - як засіб вираження та реалізації національних інтересів з точки зору збереження та розширеного відтворення трудового потенціалу нації – з одного боку, та як важливий захисний елемент інтересів усіх суб'єктів соціально-трудова відносин – з іншого. Дана характеристика регулюючих функцій держави у сфері зайнятості населення та основні напрями їх удосконалення в умовах кризового стану економіки, обґрунтована необхідність їх активізації у сучасних умовах.

На основі проведеного дослідження можна зробити висновки, що основним напрямом державного впливу на сферу зайнятості населення є розробка та впровадження соціальних нормативів і гарантій, прийняття відповідних законодавчих і нормативних актів і контролю за їх дотриманням з боку органів влади. Державний вплив на зайнятість повинен відбуватися з урахуванням необхідності дотримання соціально прийнятної диференціації доходів населення та його матеріального становища, оскільки саме розвиненість сфери зайнятості значною мірою визначає рівень оплати послуг праці значної частки зайнятого населення.

Ключові слова: зайнятість населення, державне регулювання сфери зайнятості, ринок праці, функції регулювання зайнятості населення: мотиваційно-мобілізуюча, соціально-трудова посередництво, соціально-захисна.

ПРІОРИТЕТНЫЕ ОРИЕНТИРЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ФУНКЦИЙ РЕГУЛИРОВАНИЯ СФЕРЫ ЗАНЯТОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ГЕНЕЗИСА РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Лыч В.Н.,
Джегур Г.В.

Предметом статьи является теоретико-методологические и практические аспекты государственного регулирования занятости населения. Цель статьи заключается в определении и обосновании на основе анализа научных источников приоритетных ориентиров совершенствования функций регулирования сферы занятости населения в условиях генезиса рыночных отношений. Теоретико-методологическую основу исследования составили общенаучные (диалектический, структурно-функциональный) и специальные методы познания исследуемых экономических явлений и процессов.

В статье определены приоритетные объекты государственного регулирования занятости населения, требования к формированию современной целостной системы такого регулирования. На основе анализа существующих подходов к сущности государственного регулирования сферы занятости населения определены методологически важные ориентиры реализации регулирования функций государства, которые следует исследовать в двух аспектах - как средство выражения и реализации национальных интересов с точки зрения сохранения и расширенного воспроизводства трудового потенциала нации - с одной стороны, и как важный защитный элемент интересов всех субъектов социально-трудова отношений - с другой. Дана характеристика регулирующих функций государства в сфере занятости населения и основные направления их совершенствования в условиях кризисного состояния экономики, обоснована необходимость их активизации в современных условиях.

На основе проведенного исследования можно сделать выводы, что основным направлением государственного влияния на сферу занятости населения является разработка и внедрение социальных нормативов и гарантий, принятие соответствующих законодательных и нормативных актов и контроля за их соблюдением со стороны органов власти. Государственное влияние на занятость должно осуществляться с учетом необходимости соблюдения социально приемлемой дифференциации доходов населения и его материального положения, поскольку именно развитость сферы занятости в значительной степени определяет уровень оплаты услуг труда значительной части занятого населения.

Ключевые слова: занятость населения, государственное регулирование сферы занятости, рынок труда, функции регулирования занятости населения: мотивационно-мобилизующая, социально-трудова посредничество, социально-защитная.

PRIORITY DIRECTIONS OF IMPROVEMENT OF STATE FUNCTIONS OF POPULATION EMPLOYMENT REGULATION IN CONDITIONS OF MARKET RELATIONS GENESIS

Lych V.N.,
Dzhehur H.V.

The subject of the article includes theoretical, methodological and practical aspects of state regulation of employment. The purpose of the article is identification and justification on the basis of scientific sources analysis priority directions of state functions improvement of population employment regulation in conditions of market relations genesis. Theoretical and methodological basis of the study included general scientific (dialectical, structural and functional) and special methods of studying the examined economic phenomena and processes.

The article identifies priority objects of state population employment regulation, requirements to the formation of modern integrated system of such regulation. On the basis of the relevant approaches analysis of the essence of state employment regulation methodologically important directions of implementation of the state regulation functions were defined. The mentioned directions should be studied in two aspects - as means of expression and realization of national interests in terms of preservation and expanded reproduction of the nation labor potential - on the one hand, and as an important security element of all subjects of industrial relations interests - on the other hand. The characteristic of the regulatory state functions in the area of employment and basic directions of their improvement in the conditions of economic crisis was provided; the necessity of their intensification in the modern world was justified.

On the basis of the conducted study it can be concluded that the main direction of the state influence on employment lies in the development and implementation of social standards and guarantees, adoption of the relevant laws and regulations and monitoring

their observance on the government's part. State impact on employment should be carried out taking into consideration socially acceptable differentiation and financial position of population, as development of employment to a considerable degree determines the level of labor remuneration of the significant proportion of the employed population.

Key words: *population employment, state government regulation of employment, labor market, regulation functions of population employment: motivational and mobilizing, social and labor mediation, social and protective.*

В сучасній економічній науці, практиці суспільного відтворення благ та послуг не досягнуто єдності поглядів щодо сутності та доцільного діапазону виконуваних державою функцій у сфері зайнятості населення. Вони істотно різняться - від визнання провідної та домінантної ролі держави в економічному розвитку до обмеження її функцій суто «наглядовими». В наукових публікаціях відзначається непродуктивність протиставлення цих крайніх позицій. Ми підтримуємо точку зору, яка доводить необхідність поєднання державного впливу на зайнятість, ринок праці і суто ринкових важелів, дія яких спонукає до саморозвитку будь-якої сфери суспільного буття в залежності від наявної фази відтворювального циклу. Актуальність даної теми також обумовлена тим, що в умовах кризового стану економіки необхідність державного регулювання зайнятості населення істотно посилюється.

Дослідженням питань державних функцій регулювання сфери зайнятості населення займаються такі вчені, як С. Бандура, В. Бедратий, Д. Богиня, Т. Буда, М. Денисенко, О. Кучинська, Е. Лібанова, В.Петюх та інші.

Предметом статті є теоретико-методологічні і практичні аспекти державного регулювання зайнятості населення. Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні на основі аналізу наукових джерел пріоритетних орієнтирів удосконалення державних функцій регулювання сфери зайнятості населення в умовах генезису ринкових відносин.

Поставлена мета обумовлює необхідність вирішення наступних завдань: узагальнення існуючих поглядів щодо сутності державного регулювання зайнятості населення; обґрунтування необхідності посилення регулюючих функцій держави у сфері зайнятості населення; виокремлення пріоритетних об'єктів державного регулювання зайнятості населення; представлення сутнісної характеристики функцій державного регулювання зайнятості населення та обґрунтуванні пріоритетних орієнтирів їх удосконалення в умовах генезису ринкових відносин.

Теоретико-методологічну основу дослідження становили загальнонаукові (діалектичний, структурно-функціональний) і спеціальні методи пізнання досліджуваних економічних явищ і процесів.

Державне регулювання зайнятості населення ґрунтується на товарно-грошових відносинах, закономірностях взаємодії попиту і пропозиції робочої сили, товарному характері самої робочої сили. Необхідність високого рівня державного впливу на сучасну українську економіку визнається багатьма вченими, а недооцінка його ролі, переважання уявлень про ринковий механізм як всеохоплюючий і автоматичний регулятор господарських відносин визнається небезпечним для суспільства. Проведений авторами аналіз наведених в економічній літературі результатів досліджень [3, с. 66-68; 15, с.71-74; 8, с.82-85; 5, с.86-89] доводить необхідність удосконалення позицій держави в регулюванні соціально-економічного розвитку, пошуку оптимальних співвідношень між державним та ринковим регулюванням зайнятості населення. З цього приводу В.М. Бедратий вірно зазначає, що «... не може бути ефективною ринкової економіки без активної ролі держави. Хоча, звичайно, самі методи і механізм державного впливу не залишаються незмінними. Крім цього, масштаби державного впливу, його конкретні функції і методи істотним чином відрізняються в різних країнах і відповідають історичним, культурним, геополітичним й іншим чинникам» [3, с.66].

Науковці в цілому одностайні в думці, що в нових соціально-економічних умовах необхідно сформувати регулюючий механізм змішаного типу, який би об'єднував у собі важелі державного впливу з ринковими, характеризувався збалансованістю основних елементів та узгодженістю напрямів дії. Механізм державного регулювання зайнятості населення повинен містити складові, які б сприяли ствердженню, поглибленню принципів інноваційного розвитку та соціального прогресу.

Стабільності чи нестабільності системі державного регулювання надає перш за все макроекономічний простір, що забезпечує розвиток конкуренції, міжгалузевий та територіальний перерозподіл робочої сили, розширення можливостей для працевлаштування населення. Трансформаційні соціально-економічні зрушення вимагають адекватної модернізації, реформування регулюючого механізму, його радикального оновлення відповідно до системних перетворень. На регіональному рівні пріоритетного розвитку повинні набути ті елементи регулюючого механізму, які одночасно сприяють зміцненню економічної самостійності території та її самодостатності. У цьому контексті макроекономічна та регіональна стабільність повинні розглядатися як основні передумови ефективного впливу на зайнятість населення.

Узагальнюючи існуючі погляди щодо сутності державного регулювання соціально-трудова відносин, особливостей формування структури зайнятості населення та функціонування ринку праці [4, с.99-100; 11, с.20-22; 7, с.28-29], можна визначити методологічно важливі орієнтири реалізації регулюючих функцій держави:

- підпорядкованість національним інтересам та пріоритетам загальнодержавного значення;
- системність в обґрунтуванні цілей, завдань та важелів впливу на зайнятість населення з урахуванням наслідків трансформаційних перетворень, у тому числі обмежень, ризиків та загроз;
- скоординованість рішень та конкретних дій органів виконавчої влади, місцевого самоврядування щодо розвитку сфери зайнятості населення, оптимізації її основних пропорцій;
- прозорість державних регулюючих інструментів, їх адекватність цілям суспільного розвитку та потребам населення;
- адаптивність до зміни соціально-економічної ситуації та кон'юнктури ринку, ринку праці, капіталу в залежності від фази відтворювального циклу;
- спрямованість на досягнення високого кінцевого результату, підвищення продуктивності праці, скорочення безробіття, зростання професійно-кваліфікаційного потенціалу, покращення структури зайнятості у відповідності з потребами інноваційної моделі розвитку.

Автори вважають, що регулюючі функції держави у сфері зайнятості населення слід досліджувати у двох аспектах - як засіб вираження та реалізації національних інтересів з точки зору збереження та розширеного відтворення трудового потенціалу нації - з одного боку, та як важливий захисний елемент інтересів усіх суб'єктів соціально-трудова відносин - з іншого. Саме такий методологічний підхід дає змогу оцінити наскільки регулюючі функції держави у сфері зайнятості населення відповідають сучасним концептуальним поглядам на пріоритети державного регулювання соціально-економічного розвитку, його трансформації відповідно до суспільних потреб.

В умовах загострення суперечностей між економічними інтересами різних верств населення держава повинна виконувати прогресивну роль, тобто знаходити компромісні рішення як результат консенсусу цих інтересів. Керуючись національними інтересами, вона має забезпечити стабільний розвиток сфери зайнятості, її диверсифікацію та якомога більш повну ефективну зайнятість населення з кінцевою метою - підвищення життєвого рівня населення, створення умов його гармонійного розвитку.

В сучасних соціально-економічних умовах необхідність посилення регулюючих функцій держави у сфері зайнятості населення обумовлена такими обставинами та причинами:

по-перше, фінансово-економічну кризу, військовими діями на сході України;

по-друге, соціально-економічні трансформації активізують втручання держави в процеси формування, розподілу, перерозподілу та використання робочої сили, забезпечення попиту на неї та рівноваги між основними параметрами зайнятості; структурна модернізація економіки на основі інноваційної моделі розвитку в цьому плані є найбільш впливовою на зайнятість населення;

по-третє, процесами економічної глобалізації, внаслідок яких зростає міждержавний рух робочої сили та посилюються міграційні переміщення населення різного професійно-кваліфікаційного складу;

по-четверте, соціалізація економічного розвитку передбачає посилення державного соціального захисту населення у сфері зайнятості населення, насамперед соціально вразливих верств населення та переселенців, які потребують державної підтримки;

по-п'яте, прагнення країни інтегруватися в європейський економічний простір вимагає високої регульованості процесів зайнятості населення, наближення до європейських стандартів життєдіяльності, покращення соціального клімату в країні.

З точки зору авторів зазначені вище обставини свідчать про об'єктивну необхідність посилення регулюючих функцій держави у сфері зайнятості населення та забезпечення її провідної ролі у здійсненні соціально-економічних трансформацій, оскільки ефективна зайнятість населення – це основа зростання продуктивності праці, доходів населення, валового внутрішнього продукту. Функції державного регулювання зайнятості населення обумовлені насамперед тим, що держава є гарантом і захисником їх інтересів – від питань соціального захисту вразливих верств населення до регулювання кадрового забезпечення окремих галузей економіки.

Таким чином, держава створює умови для розширеного відтворення робочої сили – з одного боку, та оптимального розподілу ресурсів праці – з іншого. Не випадково, в економічній теорії почало застосовуватися поняття нормативної і позитивної ролі держави [10, с. 452-460], якими відповідно позначають функції держави щодо сприяння суспільно-економічному розвитку та фактично виконувани нею функції.

У сучасних умовах переважає опосередкований вплив на зайнятість населення, тобто здійснюючи структурну трансформацію економіки, держава впливає на розвиток тих чи інших сфер господарювання, розширюючи чи згортаючи певні сфери економічної діяльності. При цьому виникають суперечності, обумовлені тим, що не повною мірою враховуються регіональні, місцеві інтереси. Окремі суб'єкти господарювання впливають на сферу зайнятості населення опосередковано, тобто через реалізацію власних цілей, серед яких провідною є одержання доходів. Використовуючи незадоволений попит на товари і послуги як засіб для досягнення своїх бізнесових цілей, суб'єкти господарювання формують нові сегменти зайнятості населення.

Державне регулювання повинно забезпечити економічне зростання в країні на основі трансформаційних змін у сформованій системі макро-, мезо- та мікроекономічних пропорцій зайнятості, підвищення її результативності та відповідності суспільним потребам. Отже, основними об'єктами державного регулювання повинні стати:

- пропорції зайнятості населення (з боку попиту на працю та її пропозиції);
- розвиток конкретних форм зайнятості населення;
- рівень продуктивності системи зайнятості в цілому, її адекватність сучасним загальноекономічним трансформаціям.

Виокремлення саме цих елементів в якості пріоритетних об'єктів державного регулювання зайнятості населення пов'язано з тим, що інші є похідними від них, а тому мають підпорядковане значення. Досягнення прогресивних зрушень у зазначених об'єктах регулювання дасть змогу за мультиплікативним ефектом забезпечити зміни в інших ланках єдиної системи зайнятості населення, а тому сприятиме її загальній модернізації відповідно до інноваційної моделі сучасного економічного розвитку. Необхідно підкреслити важливість трансформації сучасних пропорцій зайнятості як таких, що не відповідають зазначеній моделі розвитку та вимогам структурної модернізації національної економіки.

Необхідним є вирішення на державному рівні таких завдань: забезпечення зростання продуктивності праці, створення умов для вільного руху капіталу, створення нових робочих місць, забезпечення соціально-економічних умов для вільного руху робочої сили на основі розвинутого ринку доступного житла, вдосконалення розподільчих відносин, їх гуманізації, розширення джерел додаткових доходів населення.

В умовах нагальної потреби активного здійснення соціально-економічних реформ необхідно сформувати структурно цілісну систему державного регулювання зайнятості населення, яка б відповідає таким вимогам:

- враховувала та захищала інтереси економічно активного населення щодо сфери зайнятості та диференціації рівня доходів;
- забезпечувала оптимальний розподіл регулятивних функцій між органами державного управління, некомерційним сектором економіки та підприємництвом, органами місцевого самоврядування;
- сприяла ефективній реалізації законів, нормативно-правових актів, концепцій, регіональних та локальних цільових програм та їх удосконаленню;
- інформаційно забезпечувала прийняття ефективних управлінських рішень на рівні держави та регіональних органів управління;
- активізувала застосування прогресивних методів стратегічного управління за умови його оптимального поєднання з методами та формами оперативного управління.

В контексті цих вимог сучасне державне регулювання зайнятості населення, ринку праці в Україні не може, на жаль, розглядатися як цілісна система, яка відповідає інтересам як населення країни, так і господарюючим суб'єктам, а головне – вона не зорієнтована на економічне зростання, істотно не впливає на продуктивність економічної системи в цілому.

Автори вважають, що регулюючі функції держави у сфері зайнятості населення є досить неоднорідними за цільовим призначенням формуючи їх елементів, а тому доцільним є диференційований підхід до їх оцінки. Можна стверджувати, що регулювання зайнятості населення складається з таких взаємопов'язаних функцій як: мотиваційно-мобілізуєча, соціально-трудове посередництво та соціально-захисна. Таке бачення сутності регулятивних функцій держави відповідає концепції активної науково обґрунтованої політики регулювання зайнятості населення, яка узгоджується з стратегічними напрямками забезпечення соціально-економічного зростання.

Активність – важлива сучасна ознака державного регулювання, яка характеризується високим рівнем цільової спрямованості, широким арсеналом впливу на зайнятість населення – від локальних заходів, спрямованих на зменшення рівня прихованого безробіття до розвитку нових продуктивних форм підприємництва. Цей атрибут є свідченням стимулюючих засад у державному регулюванні, прагнення державних органів управління докорінно змінити ситуацію на краще; такий підхід відповідає концептуальним засадам досягнення економічного зростання. Загально визнано, що економічне зростання забезпечується не тільки якісно новим типом відтворення усіх економічних агентів, але й новим, більш прогресивним механізмом регулювання економічних процесів. Тому автори вважають за необхідне обґрунтувати ті аспекти державного регулювання зайнятості населення, які безпосередньо визначають можливості досягнення оптимальних темпів економічного зростання через досконалість регулюючих механізмів.

Багатофункціональність є ознакою сучасного державного механізму регулювання зайнятості населення, що об'єктивно пов'язано із формуванням складної системи взаємозв'язків та взаємозалежностей у соціально-трудовій сфері, важливою складовою якої є сфера зайнятості населення. По суті кожна з функцій репрезентує окремий напрям державної політики

регулювання зайнятості населення, відмінності між якими полягають у рівні капіталомісткості запланованих заходів, їх економічній та соціальній ефективності, зорієнтованості на забезпечення соціально-економічного зростання в країні.

Державне регулювання зайнятості населення, здійснюване в ринкових умовах, значною мірою залежить від ринкової кон'юнктури, яка формується під впливом співвідношення попиту, пропозиції і ціни послуг праці. Методи державного регулювання зайнятості залежать від конкретної ринкової ситуації, яку можна визначити як трудорівноважну, трудодефіцитну та трудонадлишкову. Кожна з них вимагає особливого методологічного та методичного підходу до визначення сукупності методів регулювання, прийнятних саме для цієї ситуації.

Мотиваційно-мобілізуюча функція державного регулювання являє собою найбільш капіталомісткий напрям цієї політики, проте найбільш результативний в плані виходу на траєкторію економічного зростання. Це пов'язано з тим, що виконання будь-яких регулятивних функцій тоді є ефективними, коли системно впливає на мотиви економічної поведінки. Мотиваційні засади повинні відігравати більш активну роль у державному регулюванні зайнятості населення і охоплювати інтереси роботодавців, найманих працівників, осіб, що активно шукають роботу, посередників, які забезпечують працевлаштування населення. Безумовно, розраховувати на повне співпадіння їх інтересів не доводиться, проте держава повинна забезпечувати їх неконфліктне поєднання як у поточному періоді, так і в довгостроковій перспективі. Автори вважають, що саме в цій площині має проявлятися активність держави, її прагнення досягти компромісу інтересів, не допустити зростання соціальної напруги у суспільстві.

Важливо посилити мотивацію роботодавців до створення високотехнологічних робочих місць та покращення санітарно-гігієнічних умов праці, переходу до прийнятної рівня оплати послуг праці працівників; найманих працівників – до зростання продуктивності праці; безробітних – до активного пошуку робочого місця, реалізації свого трудового потенціалу; посередників у працевлаштуванні – до ефективного виконання їх функцій з метою скорочення терміну незайнятості населення, що веде до пошук прийнятної роботи. Посилення системних мотиваційних засад в державному регулюванні зайнятості населення автори вважають найбільш перспективним напрямом, який ґрунтується на врахуванні економічних інтересів, та охоплює різні напрями державної політики регулювання зайнятості - гарантії у сфері оплати послуг праці і соціального захисту; колективно-договірне регулювання зайнятості; податкову систему; системи оплати праці; кадрові стратегії підприємств. Обмеженнями виступають низька диференційованість заробітної плати, поширення безробіття, слабка соціальна захищеність працівників.

Основою реалізації зазначеної функції є інвестиції, значення яких для розвитку сфери зайнятості населення важко переоцінити. Слід звернути увагу на ту обставину, що «при тому, що інвестиції в основний капітал щорічно зростають і покращується відтворювальна структура власне капіталу, не досягнуто відчутного соціального ефекту – кількість робочих місць і відповідно рівень зайнятості у несприятливих і шкідливих умовах праці утримується на достатньо високому рівні» [1, с. 9-10]. Необхідно додати, що інвестиційні можливості є тією ланкою, яка і визначає повноту реалізації зазначеної функції. Достатні за обсягами інвестиції та оптимально розподілені сприяють модернізації робочих місць та зростанню загальної місткості сфери зайнятості, оскільки інвестиційна активність суб'єктів господарювання та відповідний інвестиційний клімат формують потенціал зайнятості. Ми цілком погоджуємося з думкою про те, що інвестиційний клімат «...повинен бути стабільним та досить гнучким, враховуючи зміни у співвідношенні факторів-ресурсів суспільного відтворення, а також бути націленим на формування їх системи в економіці країни або регіону» [6, с.114]. Лише за таких умов можна розраховувати на те, що будуть створені необхідні передумови для ефективного регулювання зайнятості населення. Крім того, важливо досягти оптимального поєднання інвестиційних та інноваційних факторів розвитку, що надасть нових стимулів для зростання рівня зайнятості населення.

Зниження інвестиційного потенціалу держави чи окремого її регіону спричиняє стагнаційні чи руйнівні процеси у зайнятості населення, а відтак погіршують матеріальне становище найбільш вразливих верств населення. Динамічно зростаюча економічна система є найбільш потужним інвестиційним потенціалом, який створює сприятливі умови для ефективної зайнятості населення, причому у самих різноманітних формах. Саме з цієї причини ситуацію з зайнятістю населення вважають віддзеркаленням благополуччя країни. В Україні відсутня виражена та науково обґрунтована система формування інвестиційних пріоритетів та механізмів реалізації, внаслідок цього відсутні і орієнтири у сфері зайнятості населення, а модернізація робочих місць не перетворилася на постійно здійснюваний процес.

Таким чином, мотиваційно-мобілізуюча функція є провідною в сучасному механізмі регулювання зайнятості населення - вона визначає можливість використання резервів праці в територіальному, галузевому та секторному розрізах. В умовах посилення конкуренції зростає значущість ефективного використання цієї функції на рівні окремих підприємств, які формують власні системи заохочення людського капіталу до продуктивної праці.

Соціально-трудове посередництво є традиційною функцією державного регулювання, значення якої зростає в умовах соціалізації економіки та її системної трансформації, що спричиняє не завжди бажані зрушення у соціально-трудовій сфері. Цільову орієнтацію цієї функції, яку виконує переважно державна служба зайнятості населення, можна визначити як сприяння повній, продуктивній і вільно обраній зайнятості з метою працевлаштування усіх членів суспільства, хто активно шукає роботу і готовий приступити до її виконання, а також професійної перепідготовки у випадку такої необхідності. Кінцевою метою виконання цієї функції має бути задоволення потреби у робочій силі зростаючих галузей економіки та підвищення життєвого рівня населення.

Державним органам управління належить особливе місце в системі соціально-трудового посередництва, оскільки вони є незалежним регулятором соціально-трудових відносин, гарантом прав усіх соціальних партнерів. Водночас з цим держава є роботодавцем, який зацікавлений у зростанні прибутковості власних підприємств на основі їх сучасного технічного переоснащення, оптимізації чисельності робочої сили. Дедалі зростає значення держави в нормалізації процесів колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин, насамперед щодо оплати послуг праці найманих працівників.

Договірне вирішення питань щодо умов і розмірів оплати послуг праці між соціальними партнерами здійснюється на загальнодержавному, регіональному, галузевому рівнях, а також на рівні окремих підприємств. Про його низьку ефективність свідчить той факт, що досі не чітко визначеними є такі питання, як принципи укладання угод, порядок їх узгодження на різних рівнях управління, відповідальність за невиконання підписаних угод. Вирішення цих проблем повинна ініціювати держава, керуючись тим принципом, що контроль за додержанням законодавчих норм є необхідною передумовою розвитку соціально-трудових відносин.

Виконання зазначеної функції ґрунтується на діяльності державних і недержавних структур сприяння зайнятості, а також кадрових структур окремих підприємств, які забезпечують працевлаштування, перерозподіл робочої сили відповідно до потреб структурної модернізації. Державна служба зайнятості як основний трудовий посередник на ринку праці повинна не тільки задовольняти індивідуальні потреби населення у робочих місцях, але й концентрувати основну увагу на проблемних соціально-демографічних групах з тим, щоб запобігти загостренню соціальних проблем на ринку праці.

Соціально-захисна функція державного регулювання формується та реалізується через систему відповідних соціальних стандартів або нормативів, в практиці розробки яких сформувались такі підходи: визначення розміру прожиткового мінімуму для основних соціально-демографічних груп населення з урахуванням можливостей державного бюджету; встановлення їх на тристоронній договірній основі за участю представників уряду, роботодавців, професійних спілок, найманих працівників;

визначення їх через адаптацію соціальних норм до міжнародних. В Україні основні правові засади розробки соціальних стандартів і нормативів визначено у Законі України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» та Державному класифікаторі соціальних стандартів і нормативів. Через законодавчу регламентацію формується прожитковий мінімум, на базі якого визначають мінімальні розміри заробітної плати, пенсій, соціальних допомог та виплат.

В сучасних умовах ця підфункція повинна бути спрямована на вирішення таких проблем як державна підтримка найвразливіших на ринку праці верств населення – з одного боку, а з іншого – на захист інтересів працюючого населення, яке в ринкових умовах опиняється в сфері ризиковості. Не зважаючи на відмінності у підходах до вирішення цього двоєдиного завдання, надійність соціально-захисної функції значною мірою залежить від рівня соціально-економічного розвитку країни та її окремих регіонів. При цьому не менш важливе значення має стабільність господарюючих суб'єктів, що надають робочі місця. Усе це в сукупності визначає рівень розвитку соціального партнерства у суспільстві, а відтак – і можливості успішного виконання державними органами управління соціально-захисної функції.

На сьогодні, у зв'язку із окупацією Криму та військовими діями на сході України має місце ще одна проблема, яка вимагає нагального вирішення на державному рівні –працевлаштування та соціальний захист переселенців. Необхідно розробити, прийняти та створити умови для реалізації системи законодавчо-нормативних актів, які би повною мірою сприяли реалізації соціально-захисних функцій державного регулювання зайнятості переселенців.

Таким чином, підсумовуючи викладене вище, можна зробити такі висновки.

По-перше, найбільш важливими методологічними орієнтирами реалізації регулюючих функцій держави у сфері зайнятості населення є підпорядкованість національним інтересам, прозорість державних регулюючих інструментів, їх системність та адаптивність до змін соціально-економічної ситуації та кон'юнктури ринкового господарства, спрямованість на досягнення високих кінцевих результатів, підвищення продуктивності праці, скорочення безробіття, зростання професійно-кваліфікаційного потенціалу, покращення структури зайнятості населення у відповідності з потребами інноваційної моделі розвитку економіки.

По-друге, необхідно реформувати систему державного управління таким чином, щоб забезпечити конструктивну роль держави як основного соціального партнера, що активно формує соціально-трудові відносини у потрібному для суспільства напрямі, робить їх демократичними, забезпечує узгодженість дій усіх соціальних партнерів на різних рівнях управління.

По-третє, основним напрямом державного впливу на сферу зайнятості населення є розробка та впровадження соціальних нормативів і гарантій, прийняття відповідних законодавчих і нормативних актів і контролю за їх дотриманням з боку органів влади.

По-четверте, на етапі трансформаційних перетворень, кризових явищ в економіці, військових дій доцільно підтримувати та посилювати вплив державних органів управління на сферу зайнятості населення, враховуючи збереження значної сфери невизначеності та ризику, насамперед, стосовно формування доходів населення.

По-п'яте, напрями державного впливу на зайнятість населення, межі державного втручання значною мірою залежать від існуючої фази відтворювального циклу, соціально-економічної та демографічної ситуації, споживчих потреб населення, рівня його економічної активності тощо.

По-шосте, державний вплив на зайнятість повинен відбуватися з урахуванням необхідності дотримання соціально прийнятної диференціації доходів населення та його матеріального становища, оскільки саме розвиненість сфери зайнятості значною мірою визначає рівень оплати послуг праці значної частки зайнятого населення.

По-сьоме, оцінюючи активізацію державного впливу на зайнятість населення, необхідно враховувати об'єктивно сформовані обмеження щодо цього, пов'язані з фінансовими можливостями держави.

По-восьме, враховуючи інтереси різних верств населення щодо зайнятості та одержання певного рівня доходів, необхідно більш активно та системно, прозора використовувати функції державного регулювання сфери зайнятості населення.

Список використаних джерел

1. Бандур С.І. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи / С.І.Бандур, Т.А.Заяць, В.І. Куценко та ін. – Черкаси: Брама-Україна, 2006. – 620 с.
2. Бандур С.І., Цимбал О.І. Трудоресурсна безпека України в контексті глобалізації економіки та розвитку ринку праці // Проблеми формування ринкової економіки: Спец. випуск «Управління людськими ресурсами: проблеми теорії в практиці». – К.: КНЕУ. – 2001. – С. 19-28.
3. Бедратий В.М. Роль та місце держави у сучасних умовах трансформації економічної системи в Україні / Економіка і держава. – 2006. - № 3. – С. 66-68.
4. Буда Т. Регулювання зайнятості молоді в контексті інституційних змін у суспільстві / Т. Буда // Психологія і суспільство. - 2013. - № 1. - С. 98-104.
5. Бужин А.А. Гуманізація мотивації труда – один из главных путей устойчивого социально-экономического развития общества // Економіка і держава. – 2006. - № 3. – С. 86-89.
6. Денисенко М.П. Інвестиції як засіб стимулювання розвитку ринку праці // Державне регулювання ринку праці: сучасні технології та напрями їх розвитку. Теорія і практика. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 22 грудня 2005 року. Ч.1. – К.: ІПК ДСЗУ, 2006. – с. 113-117.
7. Жилінська О., Парафійчик А. Емпіричні дослідження впливу досліджень і розробок та інновацій на зайнятість // Україна: аспекти праці. – 2005. - № 1.- С.23-29.
8. Кучинська О.О. Вплив інтеграційних процесів на економічну активність населення, зайнятість та ринок праці // Економіка і держава. – 2006. - № 3. – С. 82-85.
9. Літинська В. А. Державне регулювання зайнятості населення в Україні / Літинська В. А. // Економічний вісник Донбасу. – 2013. - № 3. - С. 260-263.
10. Amable Bruno, Demmou Lilas, Gatti Donatella. The effect of employment protection and product market regulation on labour market performance: substitution or complementarity? / Bruno Amable, Lilas Demmou, Donatella Gatti // Applied Economics. – Volume 43, Issue 4. – 2011. – p. 449-464.
11. Nataraj Shanthi, Perez-Arce Francisco, Srinivasan Sinduja, Kumar Krishna B., The impact of labor market regulation on employment in low-income countries: a meta-analysis / Shanthi Nataraj, Francisco Perez-Arce, Sinduja Srinivasan, Krishna B. Kumar // Journal of Economic Surveys – Issue 28(3). – 2014. – p. 551-572.

References

1. Bandur S.I. Sotsialnyi rozvytok Ukrainy: suchasni transformatsii [Social development of Ukraine: contemporary transformations]. Cherkasy: Brama-Ukraine, 2006, 620 p.
2. Bandur S.I., Tsymbal O.I. Trydoresyrsna bezpeka Ukrainy v konteksti hlobalizatsii [Labor and resource safety of Ukraine in the context of globalization of economy and market development]. Problemy formyvannia rynkovoї ekonomiky: Special issue «Upravlinnia liudskymy resyrsamy». Kyiv: KNEU, 2001, pp. 19-28.

3. Bedratyi V.M. *Rol ta mistse derzhavy y suchasnyh umovah transformatsii ekonomichnoi systemy v Ukraini [Role and place of state in the current transformation conditions of economic system in Ukraine]. Ekonomika i derzhava, 2006, № 3, pp. 66-68.*
4. Buda T. *Rehuliyvannia zainiatosti molodi v konteksti instytutsiinyh zmin u suspilstvi [Youth employment regulation in the context of institutional changes in society]. Psykholohiia i suspilstvo, 2013, № 1, pp. 98-104.*
5. Buzhyn A.A. *Humanizatsiia motivatsii truda – odin iz hlavnikh putei ustoichivoho sotsialno-ekonomicheskoho razvitiia obshchestva [Labor motivation humanization – one of the main ways of sustainable socio-economic development of society]. Ekonomika i derzhava, 2006, № 3, pp.86-89.*
6. Denysenko M.P. *Investytsii yak zasib stymulivannia rozvytku rynku pratsi [Investment as means of labor market stimulation]. Derzhavne rehuliyvannia rynku pratsi: suchasni tekhnologii ta napriamy yikh rozvytku. Teoriia ta praktyka. Materials of international scientific and practical conference, 22 December 2015, Vol. 1. Kyiv: IPK DSZU, 2006, pp. 113-117.*
7. Zhylinska O., Parafiiuk A. *Empyrychni doslidzhennia vplyvu doslidzhen i rozrobok ta innovatsii na zainiatist [Empirical studies of the impact of R&D and innovation on employment]. Ukraina: labor aspects, 2005, № 1, pp. 23-29.*
8. Kuchinska O.O. *Vplyv intehratsiinyh protsesiv na ekonomichnu aktyvnist naseleння, zainiatist ta rynek pratsi [Impact of integration on the economic activity of population, employment and labor market]. Ekonomika i derzhava, 2006, № 3, pp. 82-85.*
9. Litynska V.A. *Derzhavne rehuliyvannia zainiatosti naseleння v Ukraini [State regulation of employment in Ukraine]. Ekonomichnyi visnyk Donbasy, 2013, № 3, pp. 260-263.*
10. Bruno Amable, Lilas Demmou, and Donatella Gatti «The effect of employment protection and product market regulation on labour market performance: substitution or complementarity?» *Applied Economics, Volume 43, Issue 4, 2011, pp. 449-464.*
11. Shanthy Nataraj, Francisco Perez-Arce, Sinduja Srinivasan, and Krishna B. Kumar, «The Impact of Labor Market Regulation on Employment in Low-Income Countries: A Meta-Analysis.» *Journal of Economic Surveys 28(3), 2014, pp. 551-572.*

ДАНИ ПРО АВТОРІВ

Лич Володимир Миколайович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії Київський національний університет будівництва і архітектури 03680; м. Київ, Повітрофлотський пр., 31
e-mail: kapital337@ukr.net

Джегур Геннадій Васильович аспірант
НДЕІ Міністерства економічного розвитку і торгівлі 03680; м. Київ, Повітрофлотський пр., 31

ДАнные ОБ АВТОРАХ

Лич Владимир Николаевич – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой экономической теории Киевский национальный университет строительства и архитектуры 03680; г. Киев, Воздухофлотский пр., 31
e-mail: kapital337@ukr.net

Джегур Геннадий Васильевич аспирант
НИЭИ Министерства экономического развития и торговли 03680; г. Киев, Воздухофлотский пр., 31

DATA ABOUT THE AUTHORS

Lych V.N., Doctor of Economics, Professor, Kyiv National University of Construction and Architecture etc. Povitroflotskyi, 31, Kiev, 03680, Ukraine
e-mail: kapital337@ukr.net

Dzhehur H.V., graduate student etc. Povitroflotskyi, 31, Kiev, 03680, Ukraine

УДК 330.837

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ: СУТНІСТЬ ТА ВИТОКИ

Мара А.М.

Криза економічної науки, як і системи суспільних наук загалом, що зумовлена загальноцивілізаційними змінами в суспільстві вимагає переходу від використання методології класичної загальнонаукової парадигми до принципів цивілізаційного аналізу, зміни наукової парадигми економічних досліджень.

Метою даного дослідження є встановлення на основі цивілізаційної парадигми суспільствознавства методологічних витоків інституціональної економічної теорії.

Предметом дослідження виступає формування та розвиток методологічних засад інституціональної економічної теорії та етапів її еволюції.

Методологія проведення роботи. Методологічну основу дослідження становить системний підхід до аналізу економічних явищ та процесів. Також у дослідженні методологічних засад інституціональної економічної теорії використано історико-генетичний метод та ряд загальнонаукових методів дослідження - діалектики, наукової абстракції, аналізу і синтезу, дедукції і індукції. Теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження є цивілізаційна парадигма суспільного розвитку, на якій базується сучасна економічна наука.

Галузь застосування результатів. Сформульовані в статті теоретичні положення та висновки поглиблюють розуміння сутності еволюції методологічних засад інституціональної економічної теорії і мають науково-практичне значення для розробки навчальних програм, лекційних і семінарських занять для студентів економічних факультетів.

Висновки. Інституціональна економічна теорія на сьогоднішній день є досить різнобарвним та багатограним вченням, що за досить малий відрізок часу перетворилося на одну із можливих альтернатив сучасному мейнстріму. Тому вона потребує подальших системних, комплексних методологічних досліджень на принципах цивілізаційного аналізу, які б дали змогу подолати відрив теорії від практики та реально відобразити зміни у господарській системі та суспільстві в цілому.